

KAHRAMANIN SEMBOLİK YOLCULUĞU BAĞLAMINDA FERHAT İLE ŞİRİN HİKÂYESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Serdar Deniz ÖZDEMİR

Arş. Gör., Fırat Üniversitesi, serdardenzozdemir@gmail.com

ÖZ

Türk halk edebiyatı içerisinde oldukça önemli yeri olan halk hikâyeleri, kolektif bilinç dışını yansıtan sembolleri zengin şekilde barındıran bir anlatı türüdür. Bu sembolik içerikli anlatı türlerinin en önemli vasfı bir kahraman etrafında şekillenmesidir. Halkın temsilci olarak seçtiği ve çeşitli özellikleri ile halkı temsil eden bu kahraman hikâyesinin merkezinde yer almaktadır. Çünkü kahraman aslında halkın ortak hafızasının bir sonucu olarak hikâyelerde karşımıza çıkmaktadır. Kolektif bilinç dışının yansıması olarak kahraman, üzerine düşen görevleri yerine getirmek amacıyla, sembolik bir yolculuğa çıkar. Kahramanın yolculuğu esnasında karşımıza çıkan bu sembollerin çözümlenmesi, millî kültürümüze ışık tutacak niteliktedir.

Halk hikâyeleri arasında, kültürel mirasımız açısından oldukça değerli olan hikâyelerden biri de Ferhat ile Şirin hikâyesidir. Ferhat adlı kahramanın Şirin'e olan aşkı etrafında şekillenen hikâye, sembolik yönden oldukça zengin motiflere sahiptir.

Bu çalışmada Ferhat ile Şirin hikâyesi, arketipsel sembolizm doğrultusunda ele alınarak, hikâyenin başkahramanı olan Ferhat'ın sembolik yolculuğu, monomitin çekirdeğini teşkil eden ayrılma, erginleşme ve dönüş aşamaları bağlamında incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Ferhat ile Şirin, hikâye, arketip, sembol, yolculuk.

AN INVESTIGATION OF THE FOLK TALE NAMED “FERHAT WITH ŞİRİN” WITH THE CONTEXT OF HERO’S SYMBOLIC JOURNEY

ABSTRACT

Folk tales which are quite an important place in Turkish folk literature are non-narrative forms that contain the symbols of collective unconscious richly. This symbolic narrative content type is shaping around a hero. Folk tales most important qualification is this. The hero who elected for representation by people and representing people with various features is located the centre of the story. Because in the folk tale the hero actually appear as a result of the people's collective memory. As a reflection of the collective unconscious, the hero goes on a symbolic journey for the purpose of his mission. Resolving these symbols that encountered during the journey of the hero is shed light on our national culture.

Between folk tales, one of the most valuable folk tale for our cultural heritage is “Ferhat with Şirin.” The folk tale which shaped the love of the hero named Ferhat for his love named Şirin has rich symbolic motifs.

In this study, folk tale named Ferhat with Şirin will be evaluated in accordance with archetypal symbolism. The symbolic journey of Ferhat who is the protagonist of the tale will be examined with the context of leaving, maturation and return steps.

Keywords: Ferhat with Şirin, tale, archetype, symbol, journey.

GİRİŞ

Halk hikâyeleri, anlatıldıkları toplumun değerlerine bağlı olarak, sembolik yönden oldukça önemli öğeler barındıran bir anlatı türüdür. Bu anlatı türünün, milletlerin kültürel kodlarını geçmişten günümüze ulaştırması bakımından sahip oldukları değer yadsınamaz bir gerçektir. Halk hikâyelerinin sahip olduğu bu kodların çözümlenmesi, milli kültürümüze ışık tutacak niteliktedir. Çünkü milletler ancak kültürel değerlerine sahip çıkıp, onları gelecek kuşaklara sağlam bir şekilde ulaştırdıkları takdirde varlıklarını sürdürebilirler. Kültürel zenginliğimizin ortaya konulabilmesi bakımından üzerinde durulması gereken anlatılardan biri de Ferhat ile Şirin hikâyesidir.

Türk halk edebiyatının oldukça önemli bir türü olan halk hikâyeleri arasında, Ferhat ile Şirin hikâyesi, sembolik öğeleri zengin şekilde barındıran bir anlatı olması sebebiyle, çözümlenmeyi bekleyen bir hazine gibidir.

Çalışmamızda bu gizli hazine, arketipsel sembolik çözümleme yöntemi doğrultusunda ele alınmıştır. Yazımın temeli, hikâyenin başkahramanı olan Ferhat'ın, aşkı uğruna çıktığı sembolik yolculuk üzerine kurulmuştur. Joseph Campbell'in yöntemi doğrultusunda ele alınan sembolik yolculuk, monomitin çekirdeğini teşkil eden; ayrılma-erginleşme ve dönüş (Campbell, 2010) aşamalarını ihtiva etmektedir. Çalışmamızda Ferhat'ın sembolik yolculuğu; "Ayrılma: Maceraya Çağrı", "Erginleşme: Sınavlar Dünyası" ve "Dönüş" başlıkları altında ele alınmıştır.

Yazımızda, barındırdığı sembolik öğelerin zenginliğinden dolayı Ferhat ile Şirin hikâyesinin, Metin Özarslan'ın "Ferhat ile Şirin Mukayeseli Bir Araştırma" adlı eserinde yer verdiği, yazma nüshasından yararlanılmıştır.

1. Ayrılma: Maceraya Çağrı

Halk anlatılarında kahramanın benliğini şekillendirecek olan yolculuğun ilk adımı, ayrılma aşaması ile başlar. Sembolik yolculuğun oldukça önemli bir halkası olan ayrılma, Gökeri'nin ifadesine göre; "*Kahramanın ruhsal yaşam gücünün ortam değiştirmesidir.*" (Gökeri, 1979: 63). Anlatılarda kahramanın sahip olduğu ruhsal enerji, farklı ortamlara doğru yapılan yolculuk sayesinde mutlak güce ulaşır. Bununla birlikte kahramanın bu güce ulaşabilmesi için, erginleşme aşamasında karşısına çıkan engelleri başarıyla aşması gerekir.

Sembolik yolculuğun ilk adımı olan ayrılma, anlatılarda bir çağrı ile başlar. Oldukça çeşitli şekillerde karşımıza çıkan çağrıyı Gökeri; Campbell'in görüşleri doğrultusunda üç başlık altında toplamaktadır. Ona göre kahraman bir gereksinimden dolayı kendiliğinden yola çıkabilir; otorite olan bir kişi ya da varlık tarafından maceraya yollanabilir; son olarak da bir yanlışlık sonucu ya da rastlantısal olarak maceraya atılabilir (Gökeri, 1979: 66).

Ferhat adlı kahramanın Şirin'e olan aşkı etrafında şekillenen hikâyenin başkahramanı olan Ferhat, sevdiğine kavuşabilmek adına sembolik bir yolculuğa çıkar. Hikâyede kahramanı maceraya çağırın aslı unsur aşktır. "*Aşk en kutsal olgulardan birisidir. İnsan, içinde büyüdüğü aşk ile yaşar. Allah'a, tabiata, sevgiliye kısacası Yaratan'a ve yaratılana duyulan aşk; insanı değişime uğratan ve dönüştüren kutsal bir duygudur.*" (Çetindağ Süme: 2011:

85). Bu gizemli ve karşı konulamaz duygu, kahramanın varlığıyla bütünleşmesi için onu harekete geçiren tüm gizli ve aşikâr potansiyellerden daha kuvvetlidir.

Arketipsel sembolizm açısından Şirin, Ferhat'ın animasıdır. *"Anima erkeğin ruhundaki, belli belirsiz duygular, huylar, sevgiler, akıldışı olana karşı duyarlık, kişisel sevgi yetisi, dağa sevgisi, en önemli olarak da bilinçdışını algılama yetisi gibi bütün dışıl psikolojik eğilimlerin kişileşmesidir."* (Jung, 2009b: 177). Ferhat'ın sembolik açıdan tam olarak varlığıyla bütünleşmesi için, anima arketipi ile uyumlu bir birliktelik kurması oldukça önemlidir. Ferhat ile Şirin hikâyesinde animanın, kahramanın doğrudan aşk ile bağlandığı bir varlık olması, sembolik bir yolculuğa çıkan kahramanın bireyleşme sürecinde yaşayacağı güçlüklerin de habercisi gibidir. Çünkü *"Kahraman anima ile olumlu bir bağ kurabildiği takdirde yaratıcı bir güç kazanır, ama her arketip gibi animanın da mahvedici yanı vardır."* (Gökeri, 1977: 260). Bununla birlikte bu anlatıda Şirin, animanın kahramanı bireyleşme sürecinde varlığıyla bütünleyen yönünü temsil etmesi bakımından olumlu değerler taşıyan arketipsel bir öge haline gelir.

Hikâyede kahramanı maceraya çağıran aslî unsur aşk olmakla birlikte, kahramanı harekete geçiren dolaylı durum ise susuzluktur. Şirin'in teyzesi ve Horasan hükümdarı olan Mehmîne Banu'nun sarayına; hikâyede sembolik yönüyle var olan bir dağdan su getirmesi karşılığında kapı ağalığını talep eden Ferhat, Şirin'e daha yakın olabilmek adına zorlu bir görev üstlenir. Böylece su, kahramanı atılacağı maceraya çağıran bir öge haline gelir. Her iki durumda da kahraman, bir gereksinimden dolayı kendi isteğiyle yola çıkmaktadır. Hikâyede Ferhat'ın sembolik yolculuğu, çok boyutlu bir yapı sergilemektedir. Ferhat ile Şirin'in karşılıklı aşkını haber alan Mehmîne Banu, Ferhat'ın hapsedilmesini emreder. Ancak bir süre sonra gördüğü bir rüyanın etkisiyle Ferhat'ın serbest bırakılmasına karar verir. Hapisten çıkan Ferhat, Şirin'e duyduğu aşkını etkisiyle yolculuğa çıkar. Yolculuğu sırasında Hürmüz Şah adlı padişahla karşılaşan Ferhat, Hürmüz Şah'ın yanında çeşitli engellerle karşılaşır. Bu engelleri başarıyla geçen Ferhat, büyük bir aşama kaydeder. Hikâyenin devamında Hürmüz Şah'ın oğlu Hüsrev de Şirin'e âşık olur. Bu durum Hürmüz Şah'ın Şirin'i, Ferhat'ın dağı delerek suyu şehre getirmesi karşılığında Ferhat'la nikâhlayacağına dair karar almasına sebep olur. Böylece Ferhat, her ne kadar kendi içsel benini bulmak için yolculuğa çıkma kararı olsa da bu durum mutlak bir otoritenin şart koşmasıyla gerçekleşir.

Ferhat ile Şirin hikâyesinde Ferhat'ın sembolik yolculuğunun ayrılma aşaması, oldukça zengin bir görünüm arz etmektedir. Ayrılma aşamasının çok boyutlu bir yapı sergilemesi, hikâyenin kurgusunun da oldukça güçlü olduğunu göstermektedir. Hikâyede birden fazla ayrılmanın olması, kahramanın içsel benliğini şekillendirecek olayların meydana geldiği erginleşme aşamasını doğrudan etkilemektedir.

2. Erginleşme: Sınavlar Dünyası

Sembolik yolculuk, kahramanın içsel benini bulma arayışına doğru gerçekleşen, psikik bir süreçtir. Bu süreçte kahraman çeşitli engellerle karşılaşır. Erginleşmenin gerçekleşebilmesi için, kahramanın karşısına çıkan engelleri başarıyla aşması gerekir. Bu engelleri başarıyla aşan kahraman, bireyleşme sürecini tamamlar.

Arketipsel psikolojik yöntemin en önemli temsilcilerinden olan Jung, bireyleşme süreci ile ilgili şunları söylemektedir; *“Bireyselleşme süreci çoğunlukla bilinmeyen bir yere yapılan bir geziyle simgelenir. Böyle bir geziye, yazında sayısız koşutluklar bulunur. Bireyleşme sürecinin başlangıcı, sıklıkla bir dağılma dönemi olabilir. Başkahraman, korku içinde karanlık ormana girer.”* (Jung, 2009: 277-278). Jung’un bireyleşmenin başlangıcını, kahramanın korku içinde karanlık bir ormana girmesi şeklinde ifade ettiği durum, anlatılarda sayısız görünüm almaktadır (Özdemir, 2014: 90).

Ferhat ile Şirin hikâyesinde, hikâyenin kahramanı olan Ferhat’ın erginleşme aşaması, ayrılma aşamasında olduğu gibi çok boyutlu bir görünüm arz etmektedir. Üç kez yolculuğa çıkan Ferhat’ın ilk yolculuğu, aşkına yaklaşabilmek içindir. Bu amaçla, Mehmine Banu’nun, dağdan saraya su getirme görevini kabul eder. Bu durum hikâyede şöyle anlatılır: *“Mehmine Bânû üstadlar çağırıp keşf eylediler kabil olmadı zira kasr ile çahın mabeyninde bir dağ var idi ol dağı delüb geçmek ister Mehmine Bânû şehirde münadılar nida ederler idi bu dağı kim delerse her ne muradı viriyim didi kimesne başın urmadı bu sadayı Ferhad işitdi ben bunu ederem didi Ferhad’ı Mehmine Bânû’ya getürdiler ayıtdı ‘sen bu işin uhdesinden gelürsen her ne muradın var ise vereyim’ didi. Ferhad aytdı ‘Sultanım kapu ağalığını isterem’ didi.”* (Özarslan, 2006: 173). Hikâyede, bu zorlu görevi kabul eden Ferhat’ın sahip olduğu ruhsal ve fiziksel gücün farkında olması dikkat çekicidir.

Halk anlatılarında maceraya atılan kahraman, karşısına çıkan engelleri aşabilmek için çeşitli varlık ve nesnelerin yardımına ihtiyaç duyar. Gökeri bu durumu; *“Sihirli dünyaya, onun güçleriyle mücadele etmeye giderken kahramanların giysilere, silahlara, koruyucu tılsımlara ihtiyacı vardır. Bunlar o müthiş beldenin olağanüstü tehlikeleri ve olayları içinde kendisine yardımcı olabilecek güçtedir.”* şeklinde ifade etmektedir (Gökeri, 1979: 98). Ferhat ile Şirin hikâyesinde kahraman, dağı delebilmek için mimarbaşından bir çeşit kazma olan külüng yaptırmasını ister: *“Ey ağa iki külüng yapdırasin senden isterem, biri yüz batman ve biri iki yüz batman olsun.”* (Özarslan, 2006: 173). Külünglerin yüz ve iki yüz batmanlık ağırlıkları, insan bedeninin fiziki gücünün çok üstündedir. Ancak halk anlatılarında, kahramanlar birçok yönden yüceltilir. Bundan dolayı bu nesnelerin ağırlıkları ile Ferhat’ın sahip olduğu güç ortaya konulmaktadır.

Erginleşme aşamasında kahramanın karşılaştığı her engel, aşılması gereken birer eşiktir. *“Eşiğin aşılması evrensel kaynağın kutsal alanına atılan ilk adımdır.”* (Campbell, 2010: 98). Ferhat ile Şirin hikâyesinde, kahramanın karşısına çıkan en büyük engel, şehre su getirebilmek adına delmesi gereken dağdır. Türk kültüründe oldukça önemli yeri olan dağ, ululuğun, ulaşılmazlığın ve gücün sembolüdür. Yatay ve dikey boyutlu sembolizmde dağ, dikey yön ile ifade edilir. Rene Guénon’un belirttiğine göre dikey yön, sınırı belirsiz hiyerarşiyi temsil eder. Aktif ilkenin sembolü olan dikey yön, eril karakterlidir (Guénon, 2001: 23; 41). Bu bakımdan dağ sembolü de eril özellikler taşır.

Hikâyede kahramanın, eril karakterli bir sembol olan dağ engelini aşarak, erginleşme yolculuğunda aşama kaydedebilmesi için, sahip olduğu ruhsal ve fiziksel güç ile uyum içerisinde olması gerekir. Dağı delmek için sadece Ferhat’ın gönüllü olması ve Ferhat’ın yüz ve iki yüz batman ağırlığındaki külüngleri kaldırabilecek güce sahip olduğunun belirtilmesi de dağın ne denli büyük bir engel olduğunu ortaya koymaktadır.

Ferhat'ın Şirin'e duyduğu aşk adına çıktığı yolculukta, Şirin'e kavuşabilmesi için, daha önce de belirttiğimiz gibi Mehmine Banu'nun sarayına su getirmesi gerekmektedir. Maddesel imgelemin en önemli yapı taşı olan su, canlılığın, bereketin, temizliğin, saflığın vd. sembolü olarak evrensel anne konumundadır. Su hayattır ve susuzluk mutlak bir yok oluşturmaktadır. Anlatıda suyun bu denli ön planda olması, suyla yapılan bilinçsiz bir çağırının, bilinç düzeyine doğru aşama kaydetmeyi sembolize etmesiyle ilgilidir. Su, Ferhat'ın Şirin'e olan aşkının en saf ve en masum tarafının simgesidir. Kahramanın erginleşme yolculuğunda su, sınırı belirsiz bir güçtür. Bu güç, maddesel imgeleminde, suyun sahip olduğu potansiyeli ortaya koyması bakımından da oldukça önemlidir. Kutsiyeti Türk kültüründe belirgin bir yere sahip olan suyun varlığı ile yokluğu, onu ölüm ile yaşam arasındaki sınırı belirleyen bir güç haline getirmektedir. Hikâyede suyun, Ferhat'ın aşkının büyüklüğüyle eş değer tutulması boşuna değildir. Çünkü Ferhat'ın Şirin olmadan var olması, dolayısıyla erginleşerek bireyleşme sürecini başarıyla tamamlaması mümkün değildir.

Sahip olduğu içsel potansiyel, Şirin'e duyduğu aşkla perçinlenen Ferhat, büyük bir azim ve sağlam bir iradeyle, karşısına çıkan dağ engelini delmek için çaba harcar. Bu çaba sırasında onu birçok kişi izlemeye gelir. Bu durum hikâyede şöyle anlatılır. *“Ferhad, Mehmine Bânû ile Şirin geldiğini görüb aşka gelüb ol külengi kapup dağa urdukça cihan inlerdi her bir kayaları hamam kubbesi gibi koparub yol iderdi amma ol gün ol kadar seyirci halk Ferhad için seyrana çıkdı ki iğne bıraksan yere düşmez idi Ferhad'ın aşkıyle dağı deldüğüne insan şöyle dursun feleklerde melekler tahsin-i aferin iderlerdi.”* (Özarslan, 2006: 174). Ferhat, karşısına çıkan engeli, kendisini izlemeye gelen kimi insanların hayranlığı kimilerinin de bu gücün sihirden kaynaklandığı düşünceleri karşısında; ulemaların ve cümle insanların duaları yardımıyla aşar. Ferhat suyu kırk gün içerisinde şehre ulaştırır.

Hikâyede Ferhat'ın dağı kırk günde delmesi, bu sayının sayısal imgeleminde ve kültürümüzdeki yeriyle yakından ilgilidir. Kırk, erginleşmenin sayısıdır. Modern psikologlar da kırkıktan hemen önce bir insanın gelişiminde belirli bir değişim olduğunu bildirmektedirler (Schimmel, 2011: 267). Hikâyede kırk sayısı, kolektif bilinç dışından bilinç düzeyine ulaşarak, kahramanın içsel benini aramakta olduğunun sembolik habercisidir. Kırk günün sonunda kutsal suyun, kutsal olan dağdan akması olgunluk mertebesinin gerçekleştiğinin göstergesidir.

Ferhat'ın bu çok boyutlu yolculuğunun erginleşme aşamasının ilk basamağı, kahramanın karşısına çıkan engeli aşmasıyla son bulur. Ruhsal bütünlüğüne ulaşmak ve sevdiğiyle bir olabilmek adına yolculuğa çıkan kahraman aşama kaydeder.

Şirin'e duyduğu büyük aşk ve ona kavuşabilmek adına birçok engeli aşmak için mücadele eden Ferhat'ın sınırı, balinanın karnı olarak simgelenen bir mekâna girmesiyle devam eder. Mehmine Banu'nun Şirin ile Ferhat'ın gizlice buluştuklarını öğrenmesi, Ferhat'ın bir kaleye hapsedilmesine sebep olur. Bu mekân, çeşitli özellikleri sebebiyle, arketipsel sembolizmde balinanın karnı olarak adlandırılan bir yerdir. *“Balinanın karnı ruhsal doğuşun ve aşamanın yeri olarak düşünülen tapınak içi, sihirli belde, orman, mağara gibi yerlerle eş anlamlıdır. Kahramanın buralara girmesi yaşamın kaynağına, başlangıcına (ana rahmine) dönüşünü simgeler ki bu da yeniden doğmak için ölmek anlamına gelir.”* (Gökeri, 1979: 105). Ferhat hapsedildiği bu mekânda, gece gündüz feryat figan eder. Ancak bu yakarıları, hapsedilmenin verdiği zorluklardan değil, Şirin'e olan aşkı sebebiyledir.

O, hapishanede şiirler söyler. Şiirleri halk tarafından duyulur ve halkın dilinde adeta destan olur. Ferhat bir taraftan da günlerini ibadetle geçirir. Çünkü ibadet, kahramanın içsel benine ulaşması açısından önemlidir. Kahramanın ilahi bir güce boyun eğip, yalnız ondan yardım istemesi, psikolojik bütünlüğünü korumasını sağlamaktadır.

Bir zaman sonra Mehmine Banu'nun korkulu bir rüya görüp bu rüyada ona Ferhat'ın saliverilmesi emredilince, kahraman azat edilir. Ferhat bu noktadan itibaren yeni bir yolculuğa çıkar. Çünkü erginleşme aşamasının çok boyutlu yapısı, birden çok eşik barındırmaktadır. Her bir eşik bir imtihandır. Bu imtihanları geçmek için, kahraman bilinçli ve bilinçsiz çaba sarf etmelidir. Ferhat, elinde saziyla çala söyleye dağlara çıkar. Etrafına da birçok hayvan toplanır. Mağaralarda yaşamaya başlayan kahraman için bu mekân, erginleşme yolculuğunda önemli bir yer tutar. Dişil bir karaktere sahip olan mağara, balinanın karnıdır. Mağara aynı zamanda yatay yönlü bir semboldür. *"Yatay yön, 'genişliği' ya da tahakkukun temeli olarak alınan bireyselliğin tüm yayılımını, bazı özel tahakkuk koşullarına bağlı olan bir olanaklar birlikteliğinin sınırı belirsizce yayılımını temsil eder."* (Guénon, 2001: 23). Yatay yön dişiliğin ve doğurganlığın sembolü olarak anne rahmiyle özdeşleştirilir. Mağara, eril karakterli ve dikey yönlü bir sembol olan dağ ile birleşerek, kahramanın zıtlıktan bütünlüğe ulaşmak için çaba harcayacağı koruyucu bir mekân haline gelir. Çünkü Ying-Yang prensibi dâhilinde her şey zıddıyla var olur.

Dağlarda, yanında toplanan hayvanlarla yaptığı yolculuk sırasında Ferhat, insanlar tarafından akli melekelerini yitirmiş bir mecnun olarak görülür. Ancak bu durum, arketipsel sembolizm açısından kahramanın karşısına çıkan engellerin, psişik yansıması olarak düşünülür. Bu aşamada kahramanın belli bir hedefe ulaşabilmesi için, yoğunlaşması gerekir. Çünkü ulaşılmak istenen hedefin büyüklüğü düşünüldüğünde, kahramanın kendinden geçmiş bir halde görünmesi olağan bir durumdur. Oldukça zorlu bir süreç olan erginleşme aşamasında, henüz bireyselleşme sürecini tamamlamamış olan kahramanın içinde bulunduğu bu ruhsal durum, kahramanı bir bakıma engelleri aşması için zihinsel olarak rahatlatır. Ayrıca kahraman, kendinden geçmiş haldeki bu görünümüyle, toplum tarafından üzerine yüklenen sorumluluklardan bir nebze olsun uzaklaşarak, sadece kendi hedefine yoğunlaşır.

Hikâyenin devamında, Ferhat'ın dağlarda yankılanan çığlıklarının Hürmüz Şah adlı bir hükümdar tarafından işitilmesiyle, kahramanın sembolik yolculuğu farklı bir mecraya doğru yön değiştirir. Hürmüz Şah, Ferhat hakkında her şeyi öğrenir. Şirin'e duyduğu aşkın büyüklüğünü anlar ve ona yardım etmek ister.

Hürmüz Şah'ın Ferhat'a karşı bu olumlu tutumu, onun yüce birey arketipi ile bağdaştırılmasına olanak sağlar. Yüce birey, kahramanın karşısına çıkan engelleri aşmasında yol gösteren ve en zor anında kahramana yardım eden bilge bir kişidir. *"Yaşlı bilge adam düşlerde büyücü, hekim, rahip, öğretmen, profesör, büyük baba ya da otorite sahibi herhangi bir kişi olarak görünür. İnsanın gulyabani ya da hayvan görünümündeki ruh arketipi, insanın idrak, anlayış, iyi bir tavsiye, karar, plan gibi şeylere ihtiyaç duyduğu, ama kendi imkânlarıyla bunlara ulaşamadığı durumlarda ortaya çıkar. Arketip bu ruhsal yetersizliği, boşluğu dolduran içeriklerle telafi eder."* (Jung, 2009a: 86). Hürmüz Şah, sahip olduğu otoriteye güvenerek Mehmine Banu'ya, Şirin'i Ferhat'a vermesi için elçi gönderir. Ancak Mehmine Banu bu isteği geri çevirdiği gibi, Şah'a savaş açar.

Savaş günü her iki tarafın nam salmış olan yiğitleri, karşlarına er dilemek suretiyle savaşa tutuşurlar. Bu aşamada Ferhat tekrar sınanır. Karşısına, içlerinde Filsuvar ve Kehrab gibi ünlü kahramanların da olduğu yedi savaşı çıkan Ferhat, bunların hepsini yener. Bu yedi savaşı, gölge arketipi ile yakından ilgilidir.

Arketipsel sembolizm açısından gölge oldukça önemlidir. Gölge, kişinin korku, nefret, kıskançlık, gurur, kibir vb. gibi birçok olumsuz duygusunun yansımasıdır. Gölgeyi; *“Prensiplerimize aykırı olduğu için, ahlaksal, estetik ya da başka nedenlerle kabul etmek istemediğimiz ve farkında olmadan bastırduğumuz nitelikler oluşturur.”* (Gökeri, 1979: 18). Halk anlatılarında gölge, oldukça değişik görünümde karşımıza çıkmaktadır. Mitolojik anlatılarda ve masallarda daha çok cadılar, devler, ejderhalar, hayaletler, tek gözlü yaratıklar vb. gibi şekillerde karşımıza çıkan gölgenin halk hikâyelerindeki görünümü değişikliğe uğramıştır. Halk hikâyelerinde olağanüstü kişiler ve hadiseler olsa da hikâyelerin gerçeğe yaklaşan tarafı, gölgenin görünümünü olağanüstü varlıklardan alarak, yaşamış veya yaşaması muhtemel olan gerçek kişilere bırakmıştır. Bundan dolayı Ferhat ile Şirin hikâyesinde kahramanın gölgesi, genellikle insan suretinde belirmektedir.

Ferhat'ın Şirin'e duyduğu aşk etrafında şekillenen hikâyeye yön veren kahramanlardan biri de Hürmüz Şah'ın oğlu Hüsrev'dir. Savaş meydanında gelişen olaylar sırasında ortaya çıkan Hüsrev, tıpkı Ferhat gibi karşısına çıkan kahramanlarla savaşır.

Hikâyede Hüsrev, Ferhat'ın animusu şeklinde belirir. Animus arketipsel sembolizmde kahramanın erkeksi tarafını simgeler. Bireyleşim sürecinde kahramanın anima ve animusuyla dengeli bir birliktelik kurması şarttır. Çünkü bu iki arketip; *“Bilinç ve bilinçdışı arasında aracılık yaparlar.”* (Gökeri, 1979: 22). Hüsrev güçlü ve savaşı yönüyle kahramanın psişik ikizi gibi bir role sahiptir. Ancak hikâyenin devamında Hüsrev'in Şirin'e âşık olması, Ferhat açısından Hüsrev'i gölge konumuna getirir. Çünkü aşk, karşısında hiçbir rakip kabul etmez. Rakip her zaman gölge arketipinin sahip olduğu olumsuz özelliklerin tümünü bünyesinde barındırır. Bundan dolayı rakip, kahramanın karşısında mutlak bir engeldir.

Ferhat ve Hüsrev savaş sırasında o kadar baş edilemez hale gelirler ki; Mehmine Banu bu kahramanlara karşı koyabilmek için Azraka ve Tantana adında iki cadının yardımına başvurur. Sihir yardımıyla bu iki cadı Hüsrev ve Ferhat'la savaşır. Cadı anlatıda kahramanın anima kılığındaki gölgesi olarak belirir. Anima kılığındaki gölge, kahramanın bilinçaltında yatan korkularının en büyüğü ve baş edilmesi en zor olanıdır. Nitekim Hüsrev, cadılarla savaşında esir düşer. Dolayısıyla Ferhat'ın yolculuğundan ayrı gelişen bireyleşim sürecinde, Hüsrev başarısızlığa uğrar. Hikâyenin devamında babası Hürmüz Şah'ın yardımıyla esaretten kurtulur. Ferhat ise cadılarla yaptığı savaşta başarısızlığa uğramaz ve savaşın tamamında düşmanlarına karşı galip gelerek, sembolik yolculuğunun erginleşme aşamasında bir kez daha eşiği geçer. Böylece büyük bir aşama kaydeden Ferhat, bireyleşme ve kendi benini bulma sürecinde, kendilik arketipiyle uyum içerisinde yoluna devam eder.

Ferhat ile Şirin hikâyesinde kahramanın erginleşme aşamasının son halkası, kahramanın geçtiği ilk eşiğin benzeri şeklinde tezahür etmektedir. Hüsrev'in Şirin'e âşık olması, vuslata oldukça yaklaşan Ferhat'ın bir kez daha maceraya atılmasına sebep olur. Hürmüz Şah, aşk acısı ile yanan Ferhat'ı zorlu bir göreve gönderir. Hikâyede bu

durum şöyle anlatılır: “Şah dönüp Ferhad’a söyledi ‘Eğer şol suyu, dağın eteğinden olan suyu şehre akıdırsan, ol gün sana düğün idüp Şirin’i koynuna kodum’ dedi. Mehmîne Bânû’nun havzına suyu sen akıtmışsın suyu getürecek şehre Amasya dirler Ferhad’ın deldüğü, Amasya’nın üzerindeki dağdır bu zikr etdüğümüz, Ferhad’a teklif eylediler.” (Özarlan, 2006: 200). Ferhat bu görevi kabul eder ve dağı delmek için yollara düşer.

Sembolik anlatılarda yüce birey, kahramana zor zamanında yardım eden, onun müşkülünü gideren kişi veya varlık olarak belirir ancak Ferhat ile Şirin hikâyesinde başlangıçta kahramana yardım ederek, yüce bireyin sahip olduğu fonksiyonu yüklenen Hürmüz Şah’ın bu aşamada kahramanı zorlu bir göreve göndermesi, yüce bireyin sembolik yapısına aykırı bir durumdur. Şah, kan bağı ile bağlı olması sebebiyle oğlu Hüsrev’i, Ferhat’a tercih eder. Ancak Hürmüz Şah, her ne kadar Ferhat’ı dağı delip su getirmeye gönderse de içten içe bu yaptığına pişmanlık duyar. Öyle ki Ferhat’ın dağı delişini izlemeye gittiği günlerden birinde Ferhat’ın haline acır ve ona iki yüz ırgat göndermeyi, ırgatların kendisine yardımcı olmasını teklif eder. Ferhat’ın bu teklife cevabı oldukça manidardır: “Hüner oldur ki yalnız itmektir.” (Özarlan, 2006: 200) Bu sözün ardından Ferhat şu beyiti söyler:

“Merd-i kâmil olana vahşiler hem rah

Âşık-ı sadık olanların yardımcısı Allah” (Özarlan, 2006: 200)

Ferhat’ın bu sözleri adeta bir yakarıştır. O, Hürmüz Şah’a güvenmiş, ancak bu güveni boşa çıkmıştır. Ferhat anlamıştır ki onun tek yardımcısı Allah’tır. Bu durum, Ferhat’ı maddi âlemden, mana âlemine yaklaştırması bakımından da önemlidir. Çünkü Ferhat’ın arayışı aslında beşeri aşktan ilahi aşka doğrudur. Çünkü tasavvufi düşüncede gerçek olan tek aşk, Allah’a duyulan aşktır. Sembolik olarak Allah’a tevekkül edilmesi ve yalnız ondan yardım dilenmesi, yüce bireyden daha yüce olan Allah’a yönelme çağrısının mistik boyutlu bir yansımasıdır.

Ferhat’ın dağı delme mücadelesinde psikik açıdan en büyük desteği Şirin’dir. O, Hüsrev Şah’ın izni ile sürekli olarak Ferhat’ın yanına gidip gelir. Bu sayede Ferhat, animasıyla bütünleşme yolunda aşama kaydeder. Şirin yanına geldikçe Ferhat’ın dağı delme azmi kuvvet kazanır. Çünkü bu son ve en zor sınav, kahramanın içsel benini bulması açısından son derece önemlidir.

Hikâyede Ferhat’ın dağı delip suyu şehre getirme görevini neredeyse başaracağını anlayan Hürmüz Şah, Hüsrev’in tayesini çağırarak ondan bu duruma bir çare bulmasını ister. Taye bu duruma çare olarak Ferhat’a Şirin’in öldüğü yalanını söyler. Bu yalana inanan Ferhat’ın; “bu dağı delüb zahmet çekdüğüm, Şirin’im için idi çünküm Şirin dünyadan el çeküb beni böyle koyub gitti andan sonra bana dünya haramdır anın ile diyar-ı bekada buluşmak nasib müyesser eyle ya rab!” (Özarlan, 2006: 208) sözleri, Şirin’e duyduğu aşkın büyüklüğünü gözler önüne sermektedir. Ferhat, bu büyük aşkın fani âlemden sonsuzluk âlemine yol aldığı düşüncesine dayanamaz ve dağı delmek için kullandığı külenge havaya atıp, onu göğsünün üzerine düşürmek suretiyle canına kıyar. Şirin, Ferhat’ın ölüm haberini alır almaz onun cansız bedeninin bulunduğu yere koşar. Sevdiğinin ölüsünü gören Şirin de yanında getirdiği hançeri göğsüne saplamak suretiyle canına kıyar. Böylece her iki âşık da hüznü bir sonla ebedî âleme doğru yol alırlar.

Ferhat ile Şirin hikâyesinin kahramanı olan Ferhat'ın çıktığı sembolik yolculuğun erginleşme aşaması oldukça zengin bir görünüm arz etmektedir. Bu aşamada üç kez sınanan ve üç kez eşiği geçen Ferhat'ın son sınavda ölmesi, bireyselleşme sürecinin yarım kaldığı yönünde bir kaniya sebep olabilir. Ancak hikâyenin konusunun aşk olması ve kahramanın bu sonsuz yolculuğunun yüce bir değere bağlanması, aslında onun bireyselleşme yolunda önemli bir adım attığının kanıtıdır.

3. Dönüş

Sembolik anlatılarda, erginleşme aşamasını tamamlayarak bireyselleşme yolunda önemli aşama kaydeden kahraman, monomitin yapısına uygun olarak geriye dönmelidir. *“Geri dönen kahraman, macerasını tamamlamak üzere dünyanın etkisini atlatabilmelidir.”* (Campbell, 2010: 253). Kahramanın geriye dönüşü, ruhunun yüce bir olgunluğa eriştiğinin ifadesidir.

Ferhat ile Şirin hikâyesinde kahramanın sembolik yolculuğunun dönüş aşaması da hikâyenin kurgusu sebebiyle çok boyutlu bir yapı sergilemektedir. Hikâyede kahramanın dönüş aşamasını iki kez yaşadığı görülür. Ferhat'ın ilk eşiği aşarak dağdan suyu Mehmine Banu'nun havuzuna akıtması ve ardından geriye dönüşü kahraman mitoslarında olduğu gibi ideal olan sonuçtur. Ferhat, kendi gücünü göstererek aşama kaydetmiştir ve dolayısıyla epik hikâyelerde yer alan kahramanların yapısına uygun olarak benliği ile bütünleşmiştir.

Hikâyede son dönüş ise kahraman tarafından refüze edilmiştir. Gökeri'nin belirttiğine göre; *“geri dönmenin kahraman tarafından refüze edildiği de çok görülen bir olgudur. Öbür ortamda bulunduğu mutluluk ve sükûnu her şeye yeğ tutabilir.”* (Gökeri, 1979: 171). Ferhat'ın çıktığı sembolik yolculuk aşkı içindir. Bu amaçla çıkılan yolculukta kahramanın ölümü, bir yok oluş değil sonsuz yaşamda yeniden var oluşturmaktadır. Üstelik halk anlatılarında aşk, bu dünyadaki vuslat ile değil, sonsuz âlemde gerçekleşen kavuşmayla çarpıcı hale gelmektedir. *“Zaman ve mekân ötesindeki ruhun özgür yitimi olan aşk, sonsuz varoluşlara, doğuşlara açtığı insanı zincirlerinden koparır ve ölmezliğe erdirtir.”* (Korkmaz, 2004: 134). Çünkü aşkın doğasında sonsuzluğun içerisinde yeniden doğmak vardır.

Ferhat, beşeri bir aşk için çıktığı bu yolculukta erginleşme aşamalarının tümünü tamamlamıştır. Son eşiği geçmesine rağmen geri dönmemesi ise ilahi aşka ulaşmasıyla ilgilidir. *“Geri dönmeme genellikle azizlerin öykülerinde tipik bir davranış olarak belirir. Bu dünyayı tümüyle gözden çıkarırlar, onları çeken başka bir yaşam vardır ve onun için de dönmemesine kaybolurlar.”* (Gökeri, 1979: 172). O, sonsuzluk yolunda aşkı ile bir olur. Böylece çıktığı sembolik yolculukta başarıya ulaşır.

SONUÇ

Sevdiği uğruna dağları delmeyi göze alan Ferhat'ın kahramanlığını konu edinen Ferhat ile Şirin hikâyesi, kolektif bilinç dışının ürünü olan sembollerini canlı bir şekilde barındırmaktadır.

Ferhat'ın bireleşme yolculuğunda karşısına çıkan tüm engelleri başarıyla aşması, onun kendilik arketipinin yapısına uygun olarak büyük bir aşama kaydettiğini ortaya koymaktadır. Ferhat'ın aşkı uğruna çıktığı yolculukta yaşadığı dönüşüm açıkça görülmektedir. Kahramanın, beşeri aşktan ilahi aşka doğru uzanan bu sembolik macerası, Türk kültürünün zenginliğini de gözler önüne sermektedir.

KAYNAKÇA

- Campbell, J. (2010). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- Çetindağ Süme, G. (2011); *“Elazığ Türkülerinde Aşk Olgusunun Sembolik Söylemleri”* Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri. II. Cilt. Sivas: syf. 83-92.
- Gökeri, A. İ. (1979). *Arketiplere Dayanan Yeni Bir İnceleme Yönteminin Tanıtılarak İngiliz ve Türk Edebiyatında Bazı Romans ve Epik Niteliğinde Yapıtlara Uygulanması*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi DTCF, Ankara.
- Guénon, R. (2001). *Yatay ve Dikey Boyutların Sembolizmi*. Çev., Fevzi Topaçoğlu. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Jung, C. G. (2009a). *Dört Arketip*. Çev., Zehra Aksu Yılmaz. İstanbul: Metis Yayınları.
- Jung, C. G. (2009b). *İnsan ve Sembolleri*. Çev., Ali Nahit Babaoğlu. İstanbul: Okuyan Us Yayınları
- Korkmaz, R. (2004). *Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri*. Ankara: Türksöy.
- Özdemir, S. D. (2014). *Anadolu Masallarında Su ve Ateş*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Özarslan M. (2006). *Ferhat ile Şirin Mukayeseli Bir Araştırma*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayıncılık
- Schimmel, A. (2011); *Sayıların Gizemi*. İstanbul: Kabalıcı Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

Folk tales which are quite an important place in Turkish folk literature are non-narrative forms that contain the symbols of collective unconscious richly. This symbolic narrative content type is shaping around a hero. Folk tales most important qualification is this. The hero who elected for representation by people and representing people with various features is located the centre of the story. Because in the folk tale the hero actually appear as a result of the people's collective memory. As a reflection of the collective unconscious, the hero goes on a symbolic journey for the purpose of his mission. Resolving these symbols that encountered during the journey of the hero is shed light on our national culture.

Between folk tales, one of the most valuable folk tale for our cultural heritage is “Ferhat with Şirin.” The folk tale which shaped the love of the hero named Ferhat for his love named Şirin has rich symbolic motifs. Symbolic motifs, are put forward in terms of the richness of folk narratives have a common product of human memory. This motif shows the elements of culture while providing the common cultural heritage to future generations how the past is reflected today. Ferhat with Şirin folk tale, reaching the richness of Turkish culture from past to present to reflect that with symbolic motifs. Examining the deep and broad angle of the story in

this regard, elements of which are outside the collective consciousness of the Turkish society will carry removing the ability to face the day.

In this study, folk tale named Ferhat with Şirin will be evaluated in accordance with archetypal symbolism. Carl Gustav Jung said and internal factors affecting the consciousness as archetypes constitute the collective unconscious of every human being are located in a prominent public figure in the narrative. The basis of our text, the story's protagonist Ferhat, is based on a symbolic journey to come for the sake of love. Joseph Campbell dealt with in accordance with the method of symbolic journey, which constitutes the core monomythic; separation comprises maturation and return stages. In our study, "Ferhat's Symbolic Journey" at this stage was examined under the heading of symbolic meaning.

Symbolic journey starts with a step of removing the product of the collective unconscious of folk narratives. According to Gökeri, separation of the phrase "spiritual life force is the changing environment of heroes." Separation of folk narratives takes place with a call. The folk tale of Ferhat with Şirin, love is an essential element of adventure calls for the protagonist of the story. Quite mysterious and irresistible feeling that love is all mobilized to integrate it with the existence of secret hero and stronger than obvious potential. This sense of the sacred respect plays an important role in all the steps to be taken on the road to maturation of hero in the story. While undergoing indirect action for hero in the story is water. Hero must pierce the mountain, to close the palace of Şirin's aunt would be if water can bring sake.

The second phase of the hero's journey is symbolic maturity. Maturation, which it is subjected to the test phase, which will shape the personality of the hero. At this stage of the individual hero must overcome the obstacles to achieve their own spiritual integrity against. Every obstacle encountered by the hero in the maturation stage is a threshold that must be exceeded. Each of these exams is a threshold poses a multidimensional view of Ferhat with Şirin folk tale. At this stage three times and three times the threshold test in the final exam last Ferhat dead. This suggested that the half of the individualization process can lead to a blood. However, the love of the subject and protagonist of the story is coupled to supreme value of this endless journey, in fact, is evidence that an important step forward in its individualization.

Return phase is the last stage of the symbolic journey. In symbolic narratives important step towards completing the maturation stage of individuation save the hero must go back according to structure of monomythic. The return of the hero is an expression of the soul that reaches a sublime maturity. The folk tale Farhat and Şirin stage of the symbolic tale of the return journey of the hero, because of the fiction of the story presents a multi-dimensional structure. In the tale, hero is seen twice in the return phase of life. To bring water from the mountains and then crossed the first threshold of the hero, which is ideal as it is a result of the return of the hero myth. Ferhat has made stage, showing his power and is therefore integrated with the self-according to the structure of the heroes in the epic. The return by the end of the story is, reject hero. Ferhat's symbolic journey is for love. To this end, it resulted in the death of the hero leading up to the journey. But in this case

there is no form not occurs again in eternal life. Moreover, folk narratives in love, not with this world reunion is becoming gained on the endless universe with striking.

The folk tale Ferhat with Şirin, with the anima, animus, shadow, exalted individuals, individuation, in which elements of important concepts in the whale's belly is seen as the archetypal symbolism. This way, hosting a rich story elements of the collective unconscious, the subconscious of the protagonist and shows the size of the access from there to the level of consciousness.

Ferhat successfully overcome all obstacles on the journey towards the individualization, it reveals his self-archetype of the structure in accordance with a stage big save. Ferhat's transformation of his journey to be lived in for the sake of love is evident. Hero's, human love from extending this iconic adventure of divine love, also reveals the richness of Turkish culture.